

Dergi ana sayfası: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/pausbed>

Araştırma Makalesi

Atıf Bilgisi: Buyrukoğlu, A. (2026). OECD üyesi ülkelerde uygulanan vergi politikalarının dış ticaret dengesi üzerindeki etkisi. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 74, 84- 94. <https://doi.org/10.30794/pausbed.1796342> / <https://izlik.org/JA92DK33WM>

OECD ÜYESİ ÜLKELERDE UYGULANAN VERGİ POLİTİKALARININ DIŞ TİCARET DENGESİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ*

Ayşin BUYRUKOĞLU¹

¹Dr. Öğr. Üyesi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Zara Veysel Dursun Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu, Bankacılık ve Finans Bölümü, abuyrukoglu@cumhuriyet.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-7334-6278>.

Öz

Vergiler, insanlık tarihi kadar eski bir geçmişe sahip olup günümüzde kamu harcamalarının finansmanında önemli bir paya sahiptir. Devletlerin tekelinde toplanan vergiler, 1929 yılında meydana gelen büyük iktisat buhranına kadar sadece kamu geliri niteliğine sahipken, 1929 yılı sonrasında etkin olarak faydalanılan bir maliye politikası aracı özelliğine bürünmüştür. Zaman içerisinde ortaya çıkan iktisadi akımlarla birlikte vergilere yüklenen görevler artmış ve vergiler ekonomik konjonktürün seyrinde önemli bir istikrar politikası aracı haline gelmiştir. Günümüzde ise vergilerin mali ve mali olmayan amaçlara yönelik kullanımı ülkeden ülkeye farklılıklar gösterse de küresel ekonomide vazgeçilmez bir rolü olduğu gerçeği tüm ülkeler tarafından kabul edilmektedir. Bu çalışmada, OECD ülkelerinde uygulanan vergi politikalarının dış ticaret dengesi üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Bu araştırma yapılırken panel veri analizinden faydalanılmış ve bağımlı değişken olarak vergi gelirleri, bağımsız değişken olarak dış ticaret dengesi tercih edilmiştir. Veri kısıtı nedeniyle 33 OECD ülkesinin 1995-2019 yılları arasındaki göstergeler analize dâhil edilmiştir. Sonuç olarak, OECD üyesi 33 ülke genelinde, bağımlı değişkeni temsil eden vergi gelirleri ile bağımsız değişken olan dış ticaret dengesi arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Anahtar kelimeler: Vergi, Dış ticaret dengesi, Panel veri, OECD.

THE EFFECT OF TAX POLICIES APPLIED IN OECD MEMBER COUNTRIES ON FOREIGN TRADE BALANCE

Abstract

Taxes, as old as human history, have an important share in the financing of public expenditures today. Taxes, collected under the monopoly of states, were only public revenues until the Great Depression of 1929, but after 1929 they became an effective instrument of fiscal policy. The duties imposed on them have increased with the economic movements that have emerged over time, and taxes have become an important stabilization policy tool in the course of the economic conjuncture. Although the utilization of taxes for fiscal and non-fiscal purposes varies from country to country, the fact that they play an indispensable role in the global economy is recognized by all countries. In this study, the impact of tax policies implemented in OECD countries on the foreign trade balance was investigated. While conducting this research, panel data analysis was used, and tax revenues were chosen as the dependent variable and foreign trade balance was chosen as the independent variable. Due to data limitations, indicators from 33 OECD countries between 1995 and 2019 were included in the analysis. As a result, no significant relationship was found between the tax revenues representing the dependent variable and the foreign trade balance, which is the independent variable, across 33 OECD member countries.

Keywords: Tax, Foreign trade balance, Panel data, OECD.

*Bu çalışma, Ayşin BUYRUKOĞLU'nun Prof. Dr. Mehmet DEMİRAL danışmanlığında, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı Doktora Programı'nda tamamlanan "Vergi Politikalarının Makroekonomik Etkileri: OECD Ülkeleri Örneği" adlı tezinden türetilmiştir.

Yayımlanan makalenin telif hakkı, CC BY 4.0 lisansı kapsamında yazara aittir. Bu lisansın bir kopyasını görmek için şu adresi ziyaret ediniz: <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

1. GİRİŞ

1215 yılında İngiltere’de imzalanan Magna Carta Libertatum (Büyük Özgürlük Fermanı) ile birlikte vergilerde keyfiyetten kanuniliğe doğru bir geçiş yaşanmıştır. Kral ve padişahın tekelinde olan vergilendirme yetkisi bu ferman ile birlikte yasal zemine oturmuştur. Zaman içerisinde tüm dünya ülkelerinde benzer uygulamalar hayata geçmiş ve vergilendirmeye ilişkin düzenlemeler toplumu temsil eden seçilmişler tarafından yürürlüğe konulmaya başlamıştır. Küreselleşme ve Avrupa Birliği (AB) - Gümrük Birliği (GB) gibi toplulukların oluşumu ile vergilendirmeye ilişkin sınırlamalar ve düzenlemelerde de artış yaşanmaya devam etmiştir. Dışa kapalı ekonomi modelinden dışa açık ekonomi modeline geçiş ile birlikte vergi politikalarının önemi her geçen gün artmaya başlamıştır. Küresel ekonomik pazara ayak uydurmak amacıyla ülkeler özellikle ihracat ve ithalata bağlı olarak vergi oranlarında değişiklikler yapmak zorunda kalmışlardır. Böylece ülkeler arasındaki doğrudan yabancı yatırımlara olan rekabet de artış göstermiş ve vergilerin ne derece etkin bir araç olduğu ortaya çıkmıştır.

Tarihsel süreçte kamu harcamalarını finanse etmeyi amaçlayan vergiler, ekonomik olgular ve düşüncelerin gelişimi ile birlikte mali amacın dışına da çıkmaya başlamıştır. Bu amaçların ortaya çıkmasında ise 1929 yılında talep yetersizliği sonucunda ABD’de ortaya çıkan buhranın etkisi oldukça büyüktür. Nitekim bu yıla kadar klasik iktisadın önde gelen savunucusu olan Adam Smith’in “bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler” düşüncesi gereği devletler ekonomiye hiçbir şekilde müdahale etmemekte ve piyasa kendi kendisine dengeye gelebilmekteydi. Ancak yaşanan buhran ile birlikte piyasalar toparlanmakta zorlanmış ve devlet müdahaleleri kaçınılmaz olmuştur. Bu noktada vergiler ekonomiye müdahalede etkili bir araç olarak ön plana çıkmıştır. Zaman içerisinde farklı iktisadi düşünlerin ortaya çıkmasıyla birlikte farklı fonksiyonları misyon edinen vergiler günümüzde de piyasalardaki dengenin sağlanmasında önemli bir politika aracı olarak görev yapmaktadır. Enflasyonist dönemlerde vergi oranlarındaki artış ile piyasalardaki şişkinliği azaltıcı, deflasyonist dönemlerde ise vergi oranlarındaki azalış ile piyasayı canlandırıcı etkisi günümüzde de etkin olarak uygulanmaya devam eden bir uygulamadır. Vergilerin piyasalardaki dengeleyici rolü sadece ülke bazında değil, AB ve GB gibi topluluk kuralları içerisinde de kendisine yer bulmuştur. Topluluklara üye olmak isteyen ülkeler vergilerin de içerisinde bulunduğu bir takım koşulları sağlamakla mükellef kılınarak küresel piyasalarda kendisine yer bulmaya başlamıştır.

Çalışmanın kapsamı 33 OECD üyesi ülke ile geniş tutulmaya çalışılmış ve tek bir ülke düzeyinde değil, küresel düzeyde bulguların elde edilmesi amaçlanmıştır. Örneklem olarak vergi gelirlerinden ve dış ticaret dengesine ilişkin verilerden faydalanılmıştır. Panel veri analizi yardımıyla vergi gelirleri ile dış ticaret dengesi arasındaki ilişki incelenmiştir. Oluşturulan modellerde yer alan Emirmahmutoğlu ve Köse (2011) panel nedensellik analizi sonuçları sayesinde değişkenler arasındaki ilişki “33 ayrı ülke ve 33 ülkenin ortalamasını” gösterecek şekilde tablolaştırılarak yorumlanmıştır. Vergi gelirleri ile dış ticaret dengesi için ayrı ayrı yapılan bu uygulama sonucunda elde edilen bulgular literatür incelemesinde yer alan çalışmalar ile karşılaştırılarak ne derece tutarlı olduğu görülmüştür.

2. VERGİLER VE DIŞ TİCARET DENGESİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN TEORİK TEMELLERİ

Ülkelerarası ekonomik ilişkiler pek çok nedene dayanmaktadır. Ülkeler, üretimlerinin kendilerine yeterli olmaması ve bazı malların sadece bazı ülkelerde üretilmesi nedeniyle birbirleriyle ticari ilişkilere girmektedirler. Teoride ülkeler arası ticari ilişkilerde işbölümüne gidilmesi ve ticaretin serbest koşullarda yapılmasının sağlanması, dünya kaynaklarının en etkin kullanımı sonucunu verecektir. Ancak uygulamada uluslararası ticaret serbest koşullarda gerçekleşmez. Çünkü devletler ekonomik, sosyal ve siyasal amaçlarla uluslararası ticarete müdahale ederler. Devletlerin, ülke ticaretini sınırlandırmak ya da özendirmek için yaptığı düzenlemeler dış ticaret politikasını oluşturmaktadır. Devlet, dış ticaret politikasını yürütürken bazı araçları kullanmaktadır. Bu araçlardan biri de dış ticaret vergileridir (Tokatlıoğlu, 2005, s. 47).

Vergiler, kamu harcamalarının finansmanında kullanılmalarının yanı sıra, ekonominin geneli üzerinde de önemli etkilere sahiptir. Örneğin, günümüz koşullarında uluslararası ticaret serbestisi yaygın kabul görmüş olsa da, ülkeler arasında yapılan ticaretlerde sınırlandırmanın olmadığı herhangi

bir mal ve hizmet ticareti söz konusu değildir. Hükümetler tarife ve benzeri uygulamalar ile dış ticarete müdahale ederler (Gedik, 2010, s. 397). Hükümetin dış ticarete müdahaleleri dolaysız veya dolaylı bir nitelik taşıyabilir. Dolaysız müdahale önlemleri doğrudan dış ticareti etkilemek amacıyla konurlar. Örneğin, gümrük tarifeleri, kotalar, ithalat yasakları ve ihracat sübvansiyonları bu niteliktedir. Dolaylı müdahaleler ise başka amaçlar için konulan, fakat aynı zamanda ülkenin dış ilişkilerini de etkileyen araçları kapsar. Söz gelişi, yaşanan enflasyonu ve işsizliği önlemek veya büyümeyi hızlandırmak gibi yurtiçi amaçlarla uygulanan maliye ve para politikaları ülkenin dış alım ve satımlarını etkiledikleri ölçüde dış ticarete birer dolaylı müdahale yöntemi olarak kabul edilebilirler (Seyidoğlu, 2017, s. 149).

Hükümetlerin dış ticarete ilişkin politikalarında sıklıkla karşımıza çıkan geleneksel araç tarifelerdir. Ancak gümrük tarifelerinin yanı sıra miktar kısıtlamaları, tarife benzeri faktörler, görünmez engeller, gönüllü ihracat kısıtlamaları gibi tarife dışı araçlar, ihracatın özendirilmesi ve bağlı ticaret anlaşmaları dış ticaret politikası araçları arasında yer almaktadır. Devletin dış ticarete müdahale için kullandığı geleneksel araç gümrük vergileridir (Gedik, 2010, s. 397).

Gümrük vergileri, ülke içinde uygulanan diğer dolaylı vergilere göre daha kolay uygulanarak dolaylı vergilemenin amaçlarına ulaşmada daha uygun bir vergileme aracıdır. İthalat belli başlı gümrük kapılarından yapıldığından dolayı, nitelikli personel gereksinimi azdır. Etkin vergileme nedeniyle bu vergilerden elde edilecek toplam potansiyel gelir, ülke içinde diğer dolaylı vergilerden elde edilecek gelire oranla daha fazladır. Yine gümrük vergileri, özellikle lüks nitelikteki tüketim malları ile ekonomik kalkınma açısından önemli kabul edilmeyen sermaye mallarının ithalatının kısıtlanmasını sağlamaktadır. Böylece, bu tür vergiler ülke içinde üretilmeyen lüks malların ithalatını kısarak toplam tasarruf oranını arttıracaktır. Bu yolla ülkenin döviz ihtiyacı da azalmış olacaktır. Son olarak, kalkınmanın ilk aşamalarında lüks tüketim olarak geçen ithal mallara konulan gümrük vergileri, vergi adaleti açısından değerlendirildiğinde uygun kabul edilebilir. Doğal olarak, ülkelerde artan oranlı gelir vergilerinin etkin bir şekilde uygulanmadığı düşünülürse, gümrük vergisinin önemi daha kolay anlaşılabilir (Akkaya, 1994, s. 268).

Tablo 1’de, dış ticaret araçlarının dört ana dış ticaret politikası türü olan üretici, tüketici, hükümet ve genel ulusal refah üzerindeki etkisine yer verilmiştir. Tarifeler, ihracat sübvansiyonları, ithalat kotaları ve gönüllü ihracat kısıtlaması dış ticaret politikasında ithalat ve ihracatı direk etkileyen unsurlardır.

Tablo 1. Alternatif dış ticaret politikalarının olası etkileri.

	Tarifeler	İhracat Sübvansiyonları	İthalat Kotaları	Gönüllü İhracat Kısıtlaması
Üretici Fazlası	↑	↑	↑	↑
Tüketici fazlası	↓	↓	↓	↓
Hükümet Geliri	↑	↑ (Kamu Harcamaları Artar)	– (Hükümet İthalat Lisansı Alıcılarına Kiralar)	– (Hükümet Yabancı Alıcılara Kiralar)
Genel Ulusal Refah	Belirsiz (Küçük Ülkelerde Düşme Eğilimindedir)	↓	Belirsiz (Küçük Ülkelerde Düşme Eğilimindedir)	↓

Kaynak: Krugman ve Obstfeld (2003).

Krugman ve Obstfeld (2003)’e göre;

- Bir tarife veya diğer ticaret politikasının maliyetleri ve faydaları, tüketici fazlası ve üretici fazlası kavramları kullanılarak ölçülebilir. Tablo 1’de, yerli üreticilerin iyi bir kazanç elde ettiği

görülmektedir. Çünkü bir tarife üreticilerin aldıkları fiyatı yükseltir; yerli tüketiciler de aynı nedenle zarar etmektedir. Dört dış ticaret politikası da üreticilere fayda sağlarken, tüketicilere zarar vermektedir. Ayrıca ihracatın artma eğiliminde olması, hükümet gelirlerinde artış meydana getirmektedir.

- Bir tarifeden elde edilen kazanç ve kayıpların toplanması durumunda, genel ulusal refah üzerindeki net etkiyi ikiye ayrılabilir. Birinci etkide; yerli üretici ve tüketicinin karşı karşıya olduğu, teşviklerin bozulmasından kaynaklanan bir verimlilik kaybı söz konusudur. Diğer yandan, bir tarifenin dış ihracat fiyatlarını aşağı çekme eğilimini yansıtan bir ticaret haddi kazancı da vardır. Tarifeler yurtdışı fiyatlarını etkileyemeyen küçük bir ülke durumunda ise, ikinci etki sıfırdır, bu nedenle ülkede ulusal refah üzerinde bir kayıp meydana gelmektedir.
- Tablo 1'deki politikaların genel ulusal refah üzerindeki etkileri en iyi ihtimalle "Belirsiz" olandır. Tarifeler ve ithalat kotaları sadece dünya fiyatlarını aşağı yönlü çekebilen büyük ülkeler için potansiyel olarak faydalıyken, ihracat sübvansiyonları ve gönüllü ihracat kısıtlaması politikaları bir bütün olarak ülkenin zararlıdır. Ayrıca, yurtdışı fiyatları üzerinde herhangi bir önemli etkiye sahip olamayan küçük ülke durumundaki ülkelerde, bir tarife tamamen yerel fiyatlara yansıtılmaktadır.
- İthalat kotaları ve gönüllü ihracat kısıtlamaları, hükümetin gelir elde etmemesi bakımından tarifelerden farklıdır. Bunun yerine, kota durumunda ithalat lisansı alıcılarına ve gönüllü ihracat kısıtlaması durumunda yabancılara kira olarak verildiğinde, bu durum hükümete kamu geliri olarak geri dönmektedir.

Dünya ekonomisinde büyük yeri olan ülkelerin dolaylı ve dolaysız biçimdeki dış ekonomik politikaları, diğer ülkeleri de ciddi biçimde etkileyebilir. Bu durum, özellikle korumacılık veya ekonomik ve mali krizler için geçerlidir. Örneğin; dünyanın en büyük alıcı ülkelerinden birisi olan ABD'nin belirli bir mal üzerine koyduğu gümrük vergisi, bu piyasaya mal ihraç eden ülkeleri güç durumda bırakarak kendi ithal ürünleri açısından onları da benzer önlemler almaya zorlayabilir. Böylece, büyük ülkelerin başlattıkları ithalatı kısıtlayıcı politikalar hızla çevreye yayılır ve dünya ekonomisini genel bir daralma süreci içine sokabilir. Aynı şekilde, yurtiçi nedenlerle de olsa bu ülkelerde ortaya çıkan bir ekonomik durgunluk veya mali kriz dış ticaret veya mali piyasalar yoluyla kolayca diğer ülkelere aktarılır ve tüm dünya benzer sorunlar yaşamaya başlar. Bunun en tipik bir örneği 2007 yılında ABD'de mali sektörde patlak veren bir krizin kısa sürede bir küresel mali krize dönüşmüş olmasıdır (Seyidoğlu, 2017, s. 150).

3. VERGİ GELİRLERİ İLE DİŐ TİCARET DENGESİ İLİŐKİSİNİ İNCELEYEN ÇALIŞMALAR

Kostecki & Seck (1982), 1972-1978 döneminde 18 gelişmiş, 35 gelişmekte olan ve 40 gelişmemiş olmak üzere toplamda 93 ülkede uygulanan dış ticaret vergilerinin dış ticaret dengesi üzerindeki etkisini regresyon analizi ile incelemiştir. Sonuç olarak, dış ticaret hacminin/öneminin artması ile dış ticaret üzerinden alınan vergilerin artırmadığı ve dış ticaret üzerinden alınan vergilerin dış ticaret hacmi üzerindeki etkisinin oldukça az olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Agbeyegbe vd. (2006), 1980-1996 döneminde, 22 Sahra ve 6 Afrika ülkesi için dinamik regresyon analizinin kullanıldığı çalışmada, tarım sektörü, sanayi üretimi, dışa açıklık, enflasyon gibi değişkenlerin vergi gelirlerine olan etkisi incelenmiştir. Analiz sonuçlarına göre; sanayi üretiminin dışa açıklık ve tarımsal üretim vergi gelirlerini pozitif şekilde etkilediği, enflasyonu ise negatif şekilde etkilediği bulgusuna ulaşılmıştır.

Keen & Syed (2006), 1967-2003 yılları arasındaki OECD ülkelerinde uygulanan kurumlar vergisi ile katma değer vergisinin ihracat performansı üzerindeki etkisini panel veri analizi ile incelemişlerdir. Sonuç olarak, kurumlar vergisindeki artışlar kısa dönemde net ihracatta keskin artışlara sebep olsa da, uzun dönemde sifıra yakın bir etki yaratmaktadır. Yani, uzun dönemde kurumlar vergisinin net ihracat üzerindeki etkisi yok denecek kadar azdır.

Campbell (2010), 1976-2008 döneminde, Barbados'un verileri kullanılarak analiz çalışması yapılmıştır. İki aşamalı Engle-Granger nedensellik testi kullanılarak kısa ve uzun dönemli analiz

yapılmıştır. Kişisel gelir vergisinin belirleyicileri yıllık veriler kullanılarak araştırılmıştır. Çalışmada; uzun dönemde gelir vergisini etkileyen temel faktörlerden kişi başına düşen reel gelir, gelir vergisini dolayısıyla toplam vergi gelirlerini pozitif yönlü etkilemektedir. Buna karşı işsizlik oranı, gelir vergisini negatif yönlü etkilemektedir.

Pessino & Fenochietto (2010), 1991-2006 döneminde, 96 ülke verileri toplanarak panel veri analizi çalışması yapılmıştır. Yapılan analizde, yolsuzluk, gelir dağılımı, dışa açıklık, vergi kapasitesi, eğitim harcamaları, enflasyon, kalkınma düzeyi gibi değişkenlerin vergi gelirlerini nasıl etkilediği araştırılmıştır. Elde edilen bulgulara göre; enflasyon, yolsuzluk ve gelir dağılımı vergi gelirlerini olumsuz yönde etkilerken; dışa açıklık, kalkınma düzeyi, vergi kapasitesi ve eğitim harcamaları vergi gelirlerini olumlu yönde etkilemiştir.

Karagöz (2013), 1970-2010 döneminde, zaman serisi analizi yöntemini kullanarak Türkiye'deki vergi gelirlerini etkileyen faktörleri, sektörel yapıyı da dikkate alarak incelemiştir. Çalışmanın sonucuna göre; dış borç stoku, tarım sektörünün payı, ekonominin parasallaşma oranı ve kentleşme oranı vergi gelirlerinin olumsuz yönde etkilemektedir. Sanayi sektörünün üretimi ve kamu borçlanması vergi gelirlerini olumlu yönde etkilerken; Türkiye' de dışa açıklık düzeyinin vergi gelirleri üzerinde kayda değer bir etki yaratmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Asghar & Mahmood (2017), 1980-2015 arası dönemde, zaman serisi analizi yöntemini kullanarak Pakistan'ın vergi gelirini etkileyen vergi dışı belirleyicilerle birlikte dışa açıklık ve vergi geliri tahsilatı arasındaki ilişkiyi incelemiştir. ARDL sınır testi yaklaşımının, eş bütünleşmeyi tahmin etmek için kullanıldığı çalışmada, dışa açıklığın vergi geliri performansı ile ters orantılı olduğu görülmüştür. Ayrıca, dışa açıklığın ardından tarife indirimi olması durumunda, vergi gelirlerinde azalma olabileceği, aksi takdirde ise dışa açıklığın sonucunun farklı olacağı görülmüştür.

Kutbay (2019), 1995-2017 dönemi için, G7 (Fransa, Almanya, İtalya, İngiltere, Kanada, Japonya, ABD) ve BRIC-T (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin, Türkiye) ülkelerinde vergi gelirlerinin belirleyicileri, panel veri analiz yöntemiyle araştırılmıştır. Analizde, potansiyel vergi belirleyicilerinin gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki vergi performansını etkileyip etkilemediğine dair geliştirilen hipotez test edilmiş ve serilerin birinci farkta durağan olduğu belirlenmiştir. Yazarın yapmış olduğu analizler neticesinde, veri seti için sabit etkiler modelinin uygun olduğu bulunmuştur. Modelin varsayımları sağlayıp sağlamadığı test edilmiş ve varsayımlardan sapmalara karşı geliştirilen Driscoll-Kraay dirençli standart tahmincisi tahmin edilmiştir. Çalışmanın neticesinde G7 ülkelerinde vergi gelirlerini; kişi başına düşen milli gelir, istihdam, küreselleşme derecesi, ücretli çalışan sayısı, sanayi üretim endeksi, enflasyon ve doğrudan yabancı yatırımların artırdığı belirlenmiştir. BRIC-T ülkelerinde ise enflasyon, küreselleşme ve doğrudan yabancı yatırımlar vergi gelirlerini negatif etkilemektedir.

4. METODOLOJİ

Çalışmanın bu bölümünde 33¹ OECD ülkesinin 1995-2019 yılları arasındaki vergi gelirlerine ilişkin veriler kullanılarak model oluşturulmuştur. Oluşturulan model yardımıyla; vergi gelirlerinin dış ticaret dengesi üzerindeki etkisi incelenecektir.

4.1. Değişkenler, Yöntem ve Modeller

Bu çalışmanın amacı vergi gelirlerinin dış ticaret dengesi üzerindeki etkisini ampirik olarak analiz etmektir. Bu amaçla ampirik analizde kullanılan değişkenlerin tablo 2'de tanımlandığı ve denklem 1'de gösterildiği gibi oluşturulan vergi gelirleri ile dış ticaret dengesinin **panel regresyon modeli** gauss programı yardımıyla tahmin edilmiştir.

Tablo 2. Modelde kullanılan değişkenler ve veri kaynakları.

Değişken	Sembol	Veri Kaynağı
Vergi Gelirleri (% GSYİH)	TR	Dünya Bankası
Dış Ticaret Dengesi (%) (İhracat/İthalat)	FTB	Dünya Bankası

¹ Tüm OECD ülkelerinin analize dâhil edilememesinin nedeni veri kısıtıdır.

Çalışma Kapsamında Oluşturulan Regresyon Modeli;

$$FTB_{it} = \alpha_0 + \alpha_1 TR_{it} + \epsilon_{it} \quad (1)$$

4.2. Özet İstatistikler ve Tanısal Testler

Çalışmada belirlenen regresyon modelinde yer alan bağımlı ve bağımsız değişkenlere ilişkin özet istatistikler tablo 3’de sunulmuştur. Özet istatistik sonuçları değerlendirildiğinde, örnekleme oluşturan ülkeler için hesaplanan ve bağımsız değişken olan “TR-Vergi Gelirleri (% GSYİH)” değişkeninin ortalama değeri yaklaşık olarak %33.7’dir. Bağımlı değişkene ilişkin ortalama değerler incelendiğinde ise bu değer yaklaşık olarak, “FTB-Dış Ticaret Dengesi (%) (İhracat/İthalat)” için %1, olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 3. Özet istatistikler.

Değişkenler	Ortalama	Medyan	Standart Sapma	Minimum	Maksimum	Gözlem Sayısı
TR	33,672	33,597	7,85	9,912	50,809	825
FTB	1,039	1,021	,212	,559	2,143	825

Özet istatistiklerin ardından, Tablo 4’de çalışmaya dâhil edilen bağımlı ve bağımsız değişken arasındaki istatistiksel ilişkinin yönünü ve kuvvetini gösteren Spearman Korelasyon analizi sonuçlarına yer verilmiştir.

Tablo 4. Spearman korelasyon matrisi.

Değişkenler	(1)	(2)
(1) TR	1,000	
(2) FTB	0,2087 (0,000)	1,000

Not: Parantez içindeki değerler değişken çiftleri için hesaplanan korelasyon katsayılarına ait olasılık değerleridir.

Tablo 4’de sunulan korelasyon katsayılarına ilişkin sonuçlar incelendiğinde dış ticaret dengesi (FTB) ile vergi gelirleri (TR) arasında %1 önem seviyesinde anlamlı ve pozitif yönlü ilişki bulunmaktadır.

Çalışmadaki değişkenler açısından yatay kesit bağımlılığı tespit edildiğinden dolayı değişkenlerin durağanlığını sınamak için yatay kesit bağımlılığı altında hem T>N hem de N>T iken güvenilir sonuçlar üreten **Pesaran (2007) CADF II. nesil** panel birim kök testleri kullanılmıştır. Birim kök testi sonuçları Tablo 5’de sunulmuştur.

Tablo 5. Pesaran (2007) cadf birim kök testi sonuçları.

	Sabitli Model				Sabitli ve Trendli Model				Karar
	t-bar	cv1 (%99)	cv5 (%95)	cv10 (%90)	t-bar	cv1 (%99)	cv5 (%95)	cv10 (%90)	
tr	-1,324	-2,230	-2,110	-2,040	-1,983	-2,730	-2,610	-2,540	
Δ tr	-2,480***	-2,230	-2,110	-2,040	-2,544*	-2,730	-2,610	-2,540	H(1)
ftb	-1,077	-2,230	-2,110	-2,040	-1,990	-2,730	-2,610	-2,540	
Δ ftb	-2,583***	-2,230	-2,110	-2,040	-2,729***	-2,730	-2,610	-2,540	H(1)

H_0 : Seri birim kök içerir.

H_1 : Seri birim kök içermez.

Tablo 5’te hem sabitli hem de sabitli ve trendli modeller için rapor edilen birim kök testi sonuçları incelendiğinde, tr ve ftb değişkenlerinin seviyede durağan olmadıkları ancak farkta duran oldukları yani I(1) oldukları tespit edilmiştir.

4.3. Vergi Gelirlerinin Dış Ticaret Dengesi Üzerine Etkisinin Analizi

Bu başlık altında 1995-2019 yılları arasında 33 OECD ülkesindeki vergi gelirlerinin dış ticaret dengesi üzerine etkisi incelenmiştir. İncelemede kullanılan analiz değişkenlerin birim kök testi sonuçlarına bağlı

olarak panel eşbütünleşme analizidir. Analiz kapsamında sırasıyla “oluşturulan model, yatay kesit bağımlılığı ile homojenlik test sonuçları ve eşbütünleşme test sonuçları” aşağıdaki şekildedir.

Model: dış ticaret dengesi (ftb) = f(vergi gelirleri)

Model incelendiğinde dış ticaret dengesi verileri bağımlı değişken iken vergi gelirleri bağımsız değişkendir. Yani vergi gelirlerinin dış ticaret dengesi üzerindeki etkisi araştırılmaktadır.

Çalışmanın yatay kesit boyutu (N=33) zaman boyutundan (T=25) büyük olduğundan yatay kesit bağımlılığın araştırılmasında Pesaran (2004) CD-test kullanılmıştır. Tablo 6’da rapor edilen sonuçlar incelendiğinde çalışmada kullanılan değişkenler için hesaplanan olasılık değeri kritik değerden (0,01) küçük olduğundan H_0 reddedilmiş ve değişkenler için yatay kesit bağımlılığı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Daha açık bir ifadeyle, paneli oluşturan ülkeler arasında yatay kesit bağımlılığının olması ülkelerden birine gelen bir birimlik şokun diğer ülkeleri de etkilediğine işaret etmektedir.

Tablo 6. Değişken bazında pesaran (2004) yatay kesit bağımlılığı test sonuçları

	Pesaran (2004) CD-test istatistiği	Anlamlılık (p-değeri)
tr	8,37	0,000
ftb	5,08	0,000

H_0 : Yatay kesit bağımlılığı yoktur.

H_1 : Yatay kesit bağımlılığı vardır.

Tablo 7. Model-IV pesaran ve yamagata (2008) homojenlik testi sonuçları

	İstatistik Değeri	Olasılık Değeri
$\tilde{\Delta}$	18,698	0,000
$\tilde{\Delta}_{adj.}$	19,932	0,000

H_0 : Eğim katsayıları homojendir.

H_1 : Eğim katsayıları homojen değildir.

Model için kalıntıların yatay kesit bağımlılığı içerdiği ve modelin eğim parametrelerinin heterojen olduğu tespit edilmiştir. Bu aşamadan sonra ikinci nesil eşbütünleşme testleri [Gengenbach vd. (2016)] ile değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkiler araştırılabilir.

Tablo 8. Gengenbach vd. (2016) eşbütünleşme testi sonucu

	Katsayı (Coef)	T-bar	Anlamlılık (p-değeri)
$y(t-1)$	-0,264	-1,514	>0,1

H_0 : $\alpha_{y1}, \dots, \alpha_{yN} = 0$ ise eşbütünleşme ilişkisi yoktur.

H_1 : en az bir i için $\alpha_{yi} < 0$ ise eşbütünleşme ilişkisi vardır.

Tablo 8’deki Gengenbach vd. (2016) eşbütünleşme analizi sonucunda, dış ticaret dengesi (ftb) ile vergi geliri (tr) değişkenleri arasında uzun dönemli bir ilişkinin (eşbütünleşme) olmadığı kararına varılmıştır. Tablo 9’da Emirmahmutoğlu ve Köse (2011) panel nedensellik analizi sonuçları sunulmaktadır.

Tablo 9. Emirmahmutoğlu ve Köse (2011) panel nedensellik analizi sonuçları

Ülke	Gecikme	tr → ftb		fdi → ftb	
		Wald istatistiği	Olasılık	Wald istatistiği	Olasılık
Avusturalya	3	6,048	0,109	2,594	0,459
Avusturya	1	0,655	0,418	0,050	0,823
Belçika	1	0,063	0,802	0,125	0,724
Kanada	1	0,001	0,978	0,068	0,794
Şili	1	0,008	0,930	0,011	0,917
Çek Cum,	2	1,265	0,531	4,240	0,120
Danimarka	1	0,625	0,429	0,328	0,567
Estonya	1	0,381	0,537	4,521**	0,033
Finlandiya	1	0,556	0,456	0,620	0,431

Fransa	3	9,468**	0,024	11,733***	0,008
Almanya	1	0,979	0,322	1,011	0,315
Yunanistan	1	8,612***	0,003	0,011	0,916
Macaristan	1	0,252	0,616	0,031	0,860
İzlanda	1	2,315	0,128	0,001	0,977
İrlanda	1	0,003	0,957	0,001	0,978
İsrail	1	0,027	0,869	1,428	0,232
İtalya	2	0,453	0,797	1,661	0,436
Kore	2	5,809*	0,055	1,672	0,433
Letonya	1	1,662	0,197	0,938	0,333
Litvanya	3	5,242	0,155	4,896	0,180
Meksika	2	0,672	0,714	0,196	0,907
Hollanda	1	0,694	0,405	0,046	0,831
Norveç	1	1,718	0,190	0,048	0,827
Polonya	2	3,454	0,178	1,140	0,566
Portekiz	1	2,015	0,156	0,788	0,375
Slovakya	2	0,947	0,623	4,504	0,105
Slovenya	1	0,129	0,719	0,511	0,475
İspanya	1	0,356	0,551	0,002	0,964
İsveç	3	9,299**	0,026	3,225	0,358
İsviçre	1	0,771	0,380	0,023	0,881
Türkiye	1	0,398	0,528	0,173	0,678
İngiltere	2	0,966	0,617	2,657	0,265
ABD	2	3,950	0,139	0,244	0,885
Fisher		83,647	1,000	57,525	1,000

H_0 : Değişkenler arasında Granger nedensellik ilişkisi yoktur.

H_1 : en az bir birim (ülke) için değişkenler arasında Granger nedensellik ilişkisi vardır.

“→” nedensellik ilişkisinin yönünü göstermektedir.

Nedensellik analizinde farkı alınmış seriler kullanılmıştır.

***, ** ve * sırasıyla 1 %, 5 % ve 10 % önem seviyesinde anlamlılığı göstermektedir.

Tablo 9’a göre, Yunanistan’da %1 önem düzeyinde; Fransa ve İsveç’te %5 anlam seviyesinde; Kore’de ise %10 anlam seviyesinde vergi gelirlerinden (tr) dış ticaret dengesine (ftb) doğru nedensellik bulunmaktadır. Öte yandan Fransa’da %1 önem düzeyinde Estonya’da ise %5 anlam seviyesinde dış ticaret dengesinden (ftb) vergi gelirlerine (tr) doğru nedensellik bulunmaktadır. Panel nedensellik test sonuçları bir bütün halinde değerlendirildiğinde ise ne vergi gelirlerinden (tr) dış ticaret dengesine (ftb) ne de dış ticaret dengesinden (ftb) vergi gelirlerine (tr) doğru nedensellik bulunmamaktadır.

Analiz sonucunda elde edilen bulguyu açıklamada öne çıkan faktör küreselleşmedir. Çünkü birçok dünya ülkesinin dış ticaret işlemlerini gerçekleştirirken uyguladığı uygulamalar yerine küreselleşmenin etkileriyle yürürlüğe konulan ikili veya çok taraflı anlaşmalar dış ticarete vergilerin öneminin azalmasına neden olmuştur. Avrupa Birliği (AB), Gümrük Birliği (GB) vb. gibi birliğe üye tüm ülkeleri bağlayıcı kurum ve kuruluşların kabul ettiği uygulamalar neticesinde ülkeler dış ticaret işlemlerinde birliklerin kuralları veya sınırları dışına çıkamayacaktır. Diğer bir deyişle, vergi miktarında ve bu tutarı oluşturan bileşenlerde önemli değişiklikler olacak ve vergilerin dış ticaret işlemleri üzerindeki etkisi azalacaktır. Ayrıca, Avrupa Birliği veya Gümrük Birliği gibi uluslararası kurum ve kuruluşlar nedeniyle konusu dış ticaret işlemleri olan ve gümrük vergisi gibi *doğrudan* uygulanan vergilere kısıtlama gelen ülkeler, katma değer vergisi ya da özel tüketim vergisi gibi *dolaylı* vergilerle dış ticaret işlemlerini etkilemeye çalışmaktadır. Bu durum ülke gelirlerinin vergilendirilmesinde olduğu gibi dış ticaretin vergilendirilmesinde de doğrudan vergilerden dolaylı vergilere geçiş olarak görülmektedir. Dış ticarete ilişkin doğrudan veya dolaylı yollardan uygulanan vergi ve benzeri mali yükümlülüklerin sayısının giderek artması ise uygulamayı daha da karmaşık ve düzensiz hale getirecektir. Belirtilen aksaklıklar ise dış ticaret üzerinden alınan vergilerin dış ticaret üzerindeki etkisini yitirmesine sebep olacaktır. Çalışma kapsamında yapılan literatür taramasında yer alan Kosteci ve Seck (1982), Keen ve Syed (2006) ile

Karagöz (2013) çalışmaları da yukarıda belirtilen gerekçelerle tablo 9’da gösterilen bulgulara paralel olarak vergilerin dış ticaret dengesi üzerinde etkisinin çok az olduğunu veya hiç olmadığını ortaya koymuştur.

5. SONUÇ

Paranın icat olunmadığı dönemlerde, vergiler aynı şekilde genellikle de tarımsal ürünler üzerinden alınmıştır. Paranın icadıyla birlikte nakdi şekle dönen vergiler, imparatorlukların yaptıkları harcamalar için kolay, derli toplu ve süreklilik arz eden bir finansman kaynağı haline gelmiştir. Vergiler, başlangıçta gönüllülük esasıyla verilmiş, sonrasında zorunlu hale getirilmiştir. Zamanla artan vergi yükünün altında ezilen halk vergi vermekten kaçınsa da, verginin ödenmesi için krallar, dini sömürerek din adamlarını halk üzerinde baskı kurmaya zorlamış ve halk çaresiz bırakılmıştır. Yöneticilerin sınırsız egemenlik haklarına dayanarak keyfi topladıkları ve zamanla ağır bir yük haline gelen vergiler, insanları tarihte yer edinecek kadar büyük isyanlara teşvik etmiş hatta savaşlara dahi sebebiyet vermiştir. Kralların egemenlik haklarının sınırlanması 1215 Magna Carta Libertetum (Büyük Özgürlük Fermanı) ile başlamış, bu sözleşme sayesinde günümüz parlamenter sistemin ve anayasal vergilemenin temelleri atılmıştır. Daha sonrasında ise İngiltere, Amerika ve Fransa’daki özgürlük sesleriyle devam eden vergilemenin temelleri bütün Avrupa’da yayılmıştır.

Bazı iktisadi düşünceler vergileri, ekonomiye müdahale etmek ve yönlendirmek amacıyla kullanmışlardır. Örneğin; Merkantilizm’in ithal mallar üzerine koyulan vergilerin yüksek olmasına önem vermesi, tarımsal liberalizm olarak anılan Fizyokratların vergilemeye elverişli yegâne gelir türünü, toprak sahiplerinin aldığı rant olarak görmesi, Klasiklerin vergiyi mümkün oldukça düşük düzeyde tutmaya çalışmaları ve vergilerin olabildiğince tarafsız olması gerektiğini savunmaları, Keynesyenlerin vergileri aktif olarak ekonomik düzeni korumada maliye politikasının aracı olarak kullanmaları, Arz yanlı iktisatçıların vergi indirimlerinin ekonomide doğru şekilde kullanılması sonucu durgunluğun azalacağını savunan görüşleri, Monetaristlerin vergi politikasının milli geliri etkilemede etkin bir politika değildir ve sosyal bir devlet olabilmek için negatif vergi uygulamasına yer verilmelidir gibi düşünceler bunlardan sadece birkaçıdır. Bu perspektiften bakıldığında vergiler, her dönemde yaşamın vazgeçilmez bir parçası olmuş ve olmaya da devam etmektedirler.

Devletin ekonomiye müdahale etmesi gerektiği düşüncesinin doğuşundan bu yana “vergi politikası” serbest piyasaya müdahale ederken devletin en önemli kamu politikası aracı haline gelmiştir. Bu durum verginin iktisadi boyutunu ortaya koymaktadır. Vergilerin kaynağı ülkeden ülkeye değişim gösterebilmektedir. Bazı gelişmekte olan ülkelere bakıldığında “dolaylı vergiler” olan harcamalar üzerinden alınan vergiler ağırlıktayken, gelişmiş ülkelerde ise servet ve gelir üzerinden alınan vergiler olan “dolaysız vergiler” ağırlıktadır. Ülkelerin ekonomik ve sosyal yapılarında yaşanan durumlar, vergi sistemlerini, buna bağlı olarak da vergi gelirlerinin kaynağını doğrudan etkilemektedir. Ülkeler, yaşadıkları çağın koşullarına göre uyguladıkları vergi politikalarıyla ekonomik düzene şekil vermeye çalışmışlardır. Vergi gelirlerinin makroekonomik değişkenler üzerindeki etkisi kullanılmış ve ekonomiye müdahale edilerek bu değişkenlere yön verilmeye çalışılmıştır. Özellikle ülkelerin kriz vb. durumlarda kırılgan olduğu dönemlerde serbest piyasaya müdahale etmek için uygulanan vergi politikalarıyla ekonomi düzeltilmeye çalışılmaktadır. Bu açıdan bakıldığında vergi politikaları, işleyen bir piyasa için oldukça önemlidir. Görülmektedir ki, geçmiş dönemlerden günümüze kadar geçen süreçte ve gelecek dönemlerde vergiler yaşamımızın ayrılmaz önemli bir parçası olarak var olmuş ve var olmaya da devam edecektir. Benjamin Franklin’in de dediği gibi, “Dünyada ölüm ve vergiler dışında hiçbir şey kesin değildir”. Önemli olan bu güçlü finansman kaynağını uygun, gerekli ve doğru politikalarla aracılığıyla yönetebilmektir.

2008 yılında yaşanan küresel mali kriz dünya genelinde ekonomik bir durgunluğa sebep olmuş ve ülkeler vergi politikaları aracılığıyla bu durgunluğun etkilerini azaltmaya çalışmışlardır. Örneğin; OECD ülkelerinde kişisel gelir vergisinde artan oranlılığı destekleyen vergisel politikalar uygulanmaya başlamıştır. Kriz sonrasında, OECD ülkelerinde gelir dağılımı eşitsizliği oldukça artmış ve yaşanan son yarım yüzyılda rekor seviyeye ulaşmıştır. Bundan dolayı gelir dağılımı eşitsizliğini ortadan kaldırmaya

yönelik atılan adımlarda, artan oranlı gelir vergisi tarifesi hem gelir dağılımını düzeltmek hem de kriz sonrasında kamu geliri artışını desteklemesi açısından önem arz ettiği için uygulamaya konulmuştur. Yaşanılan krizin olumsuz etkilerini azaltmak amacıyla, kişisel gelir vergisinde yapıldığı gibi diğer vergi türlerinde de çeşitli düzenlemelere gidilerek ekonomik kalkınmaya destek olunmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmada, 1995-2019 yılları arasında 33 OECD üyesi ülkedeki vergi politikalarının dış ticaret dengesi üzerindeki etkisi ekonometrik yöntemler yardımıyla incelenmiştir. Analizde; bağımlı değişkeni vergi politikaları, bağımsız değişkeni ise dış ticaret dengesi oluşturmaktadır. Bağımlı değişken olan vergi politikalarını temsilen ülkelerin vergi gelirlerinden faydalanılmıştır. Vergi gelirleri ile dış ticaret dengesi için oluşturan modellenin sonuçlarından elde edilen bulgu ve yorumları şu şekilde özetlenebilir. Vergi gelirlerinin dış ticaret dengesi üzerine etkisinin incelendiği bu çalışmada panel nedensellik test sonuçları bir bütün halinde değerlendirildiğinde “ne vergi gelirlerinden dış ticaret dengesine ne de dış ticaret dengesinden vergi gelirlerine doğru nedensellik bulunmamaktadır.” bulgusuna ulaşılmıştır. Bu durumun en önemli sebebi olarak küreselleşme gösterilebilir. Çünkü birçok dünya ülkesinin dış ticaret işlemlerini gerçekleştirirken uyguladığı uygulamalar yerine küreselleşmenin etkileriyle yürürlüğe konulan ikili veya çok taraflı anlaşmalar dış ticarete vergilerin öneminin azalmasına neden olmuştur. Nitekim Avrupa Birliği ya da Gümrük Birliği vb. kurum ve kuruluşların aldıkları kararlar üye ülkeler açısından bağlayıcı nitelikte olacak ve ülkelerin kararlarında da sınırlayıcı olacaktır. Ayrıca dış ticarete ilişkin doğrudan veya dolaylı yollardan uygulanan vergi ve benzeri mali yükümlülüklerin sayısının giderek artması ise uygulamayı daha da karmaşık ve düzensiz hale getirecektir. Belirtilen aksaklıklar ise dış ticaret üzerinden alınan vergilerin dış ticaret üzerindeki etkisini yitirmesine sebep olacaktır.

Beyan ve Açıklamalar

1. Bu çalışmanın yazarı, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduğunu kabul etmektedir.
2. Yazar tarafından herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
3. Bu çalışma, intihal tarama programı kullanılarak intihal taramasından geçirilmiştir.

KAYNAKÇA

- Agbeyegbe, T., Stotsky J.G. & Wolde Mariam, A. (2006). Trade Liberalization, Exchange Rate Changes and Tax Revenue in Sub-Saharan Africa, *IMF Working Paper*, 04, s. 178.
- Akkaya, Ş. (1994). Dış Ticaret Vergilerinin Kamu Gelirleri İçindeki Yeri ve Gelişimi, *Maliye Araştırma Merkezi Konferansları*, 36, s. 267-294.
- Asghar, F. & Mehmood, B. (2017). Effects of Trade Liberalization on Tax Revenue in Pakistan: An Empirical Scrutiny Using ARDL Bound Testing, *Pakistan Economic and Social Review Volume*, 55(1), s. 159-184.
- Campbell, T.D.A. (2010). Determinants of Personal Income Taxes for Barbados. *International Journal of Public Administration*, 33(14), s. 816-821.
- Emirmahmutoğlu, F. & Köse, N. (2011). Testing for Granger Causality in Heterogeneous Mixed Panels. *Economic Modelling*, 28, s. 870-876.
- Gedik, M.A. (2010). Vergi Politikalarının Dış Ticaret Üzerindeki Etkileri: Türkiye İçin Hesaplanabilir Genel Denge Modeli Uygulaması. *Maliye Dergisi*, 159, s. 395-415.
- Gengenbach, C., Urbain, J. P. & Westerlund, J. (2016). Error Correction Testing in Panels With Common Stochastic Trends. *Journal of Applied Econometrics*, 31(6), s. 982-1004. <https://doi.org/10.1002/jae.2475>
- Karagöz, K. (2013). Determinants of Tax Revenue: Does Sectorial Composition Matter?. *Journal of Finance, Accounting & Management*, 4(2), s. 50-63.
- Keen, M. & Syed, M. (2006). Domestic Taxes and International Trade: Some Evidence. *IMF Working Paper*, 06(47), s. 1-30. <https://doi.org/10.5089/9781451863079.001>.
- Kostecki, M.M. & Seck D. (1982). Treasury Revenue and Foreign Trade Taxation. *Weltwirtschaftliches Archiv*, 118 (1), s. 166-173.

- Krugman, P.R. & Obstfeld, M. (2003). *International Economics Theory and Policy (Sixth edition)*. Boston: Pearson Education International.
- Kutbay, H. (2019). Vergi Gelirlerini Etkileyen Faktörler: Seçilmiş Ülkeler İçin Panel Veri Analizi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6 (3), s. 602-617.
- Pesaran, M., (2004). General Diagnostic Tests for Cross Section Dependence in Panels. *Cambridge working papers in economics 435 and CESifo working paper series 1229*.
- Pesaran, M.H. (2007). A Simple Panel Unit Root Test in The Presence of Cross-Section Dependence. *Journal of Applied Econometrics*, 22, s. 265–312. <https://doi.org/10.1002/jae.951>.
- Pesaran, H.M. & Yamagata, T. (2008). Testing Slope Homogeneity in Large Panels. *Journal of Econometrics*, 142, s. 50–93. <https://doi.org/10.1016/j.jeconom.2007.05.010>.
- Pessino, C. & Fenochietto, R. (2010). Determining Countries Tax Effort. *Hacienda Pública Española Revista de Economía Pública*, 195, s. 65-87.
- Seyidoğlu, H. (2017). *Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama*, Gizem Yayınları.
- Tokatlıoğlu, M. Y. (2005). Türkiye’de Dış Ticaretin Vergilendirilmesi ve Avrupa Birliği. *Akdeniz İİBF Dergisi*, 3(10), s. 46-72.